

KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET

Gürsoy Akça*

ÖZET

Teknolojik ve ekonomik gelişmelerle şekillenen küreselleşme sosyo-kültürel alanda olduğu gibi siyasal alanda da son dönemlerde meydana gelen değişmelerin anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Daha somut olarak küreselleşmenin ulus devletler açısından sonuçları küreselleşme literatürünün üzerinde yoğunlaştığı temel noktalardan biridir. Bu çalışmada, son dönemlerdeki küreselleşme ve ulus devlet literatürü çerçevesinde modern ulus devletin temelini oluşturan kültür, ekonomi ve toplumun küreselleşmeyle birlikte ne düzeyde değişime uğradığı ele alınmaktadır. Yeni dünya düzenini temsil eden küreselleşmenin ulus devletin rolünde bazı değişimlere neden olsa da, temel işlevlerinin önemli düzeyde bir dönüşüme uğramadığı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Modernleşme, Ulus Devlet, Teknolojik ve Ekonomik Değişme

GLOBALIZATION AND NATION STATE

ABSTRACT

Political advertising creative strategy decisions directly related to political product policy (or brand positioning strategy). Political product policy (Party identity, candidate image and issues) or political brand positioning expressions can be analysis easily from political advertising texts. Because of this my paper's focus on political advertising message strategy. Political advertisements as a most important instrument of political campaign communications represent political campaign strategies. In this article it is developed a political ad message strategies classification scheme or typology based on political ad literature. A major test of usefulness of typology involved coding nearly 200 ad print collected from main Turkish newspapers during to 1991, 1995 and 1999 election campaigns periods. Content analysis of political print ads consists test of the typology and analysis of Turkish political brand positioning strategies according to the Turkish political parties and years.

Keywords: Political Product policy, political brand positioning, political advertising, political advertising message strategy

74

GİRİŞ

Geçen yüzyılın son çeyreğinde, özellikle de 1980'li yıllardan itibaren, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler paralelinde dünyada çok hızlı ve büyük bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Yaşanılan bu değişim yeni bir "dünya sistemi" düşüncesi etrafında birçok görüşlerin ortaya konulmasına sebep oldu. İletişim teknolojisindeki gelişmeler neticesinde bilginin intikalinde sınır ve mesafe kavramları anlamlarını yitirdi. Bilgi, toplumda başat bir değer olarak öne çıktı. Toplumlar arası güç hiyerarşisi bilgiye sahip olma ekseninde şekillendi. Geline durumu tanımlamada "bilgi toplumu" ve "küreselleşme" gibi niteleyici kavramsallaştırmalarda bir konsensüs sağlanmış olsa da; mevcut duruma ait gelişmelerin tümü ya da çoğunluğuna ait bir teşhis ve tespit yapılabilmemiş deşildir. Bu durum, yaşanan değişim ve dönüşüm hakkında, çoğu birbirleriyle çelişen bir çok düşüncenin ortaya atılması ve tartışılması neticesini doğurdu.

Bu meyanda, sınır kavramının yalnızca bilginin iletilmesi noktasında değil; ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda da anlamını yitirdiği, yönündeki düşünce ile devletin yeni dünya düzenindeki yeri tartışmaya açıldı. Devletin durumu paralelinde, millet, milliyet ve ulusal kültür kavramları üzerinde de yoğun bir tartışma yaşandı ve yaşan-

maya devam etmektedir. Geline noktayı, milli sınırların tamamen yok olduğu ya da anlamını yitirdiği, bütün dünya insanlığının ortak değerler etrafında şekillenmiş bir dünya vatandaşlığına doğru gittiği şeklinde yorumlayanlar olduğu gibi; olup bitenleri, güce hakim olan devlet ve örgütlerin güce sahip olmayan devletler ve milletleri üzerindeki tahakkümleri için geliştirdiği bir sömürme mekanizması olarak görenler de vardır.

Biz bu incelememizde ulus-devleti ve küreselleşmeyi tarihi süreç ve genel nitelikleri itibari ile ortaya koyup; bu iki olgunun etkileşimlerini belirlemeye çalışacağız.

1-MODERNLEŞME VE ULUS-DEVLET

Modernleşme; bilimsel bilinç, seküler bakış açısı, ilerleme doktrini, araçsal aklın üstünlüğü, olgu-değer farklılaşması, bireyci benlik kavrayışı, sözleşmeye dayalı toplum anlayışları, piyasa güdümlü sanayi ekonomilerinin ortaya çıkışı ve kurumsallaşması, bürokratik devlet anlayışı, hukuksal ilkeler, medya, artan hareketlilik, okuryazarlık ve kentleşme gibi zihinsel ve toplumsal dönüşümleri, faydalı ve kaçınılmaz gören ve bu dönüşümlerle karakterize olan (Kömeçoğlu 2002: 17) bir süreçtir. Modernleşme teorilerinde sosyo-ekonomik değişimin doğrusallığı vurgula-

nır. Bu bağlamda kentleşme, sanayileşme, sekülerleşme, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, bürokrasi ve ulus devletin gelişmesi gibi toplumsal dinamikler değişimin somut göstergeleri olarak kabul edilmektedirler (Yetim 2002: 129). Ulus devlet, ekonomik ve siyasal modernleşme için gerekli olan kitlelerin ortak amaçlar doğrultusunda seferberliğini (Hülür 2000b: 60-61) sağlamanın vazgeçilmez bir aracı konumundadır.

Modernliğin klasik kuramcılarına göre toplumsal yaşamın edimcileri modernliği getirmişlerdir. Bu kuramcıların bakış açısından; modernliğin siyasal biçimi ulustur. Aklın ilkelerine tabi akıl tarafından yeniden yapılandırılan, bütünleşmiş ulusal uzam, gelenek, görenek ve farklılıkların yerini almıştır. İkinci toplumsal edimci olan işletme sayesinde ise; bilim üretim tekniğine dönüşmüştür. Üçüncü toplumsal edimci olan tüketimde ise; gelenek ve göreneklerin mal ve hizmetlere yüklediği simgesel değerlerden soyutlanmışlık göze çarpar. Tüketim, mal ve hizmetler arasında yapılan akılcı tercihlerle yönlendirilir (Touraine 2002: 155).

Modern dünya sisteminde, bir millete mensup oluşturan yarattığı kimlik ve bu kimliği yüceltme arzusu olan milliyetçilik (Kösoğlu 2002: 135-136), en önemli tikelcilik biçimlerinden biri olmuştur. Zira milliyetçilik bir tikelcilik olarak en büyük ilgiyi görmüş, iktidara en uzun süre hakim olmuş, en fazla siyasal nüfuza sahip olup, en ağır silah donanımı ile desteklenmiştir (Wallerstein 1998: 122). Milliyetçilik, geçmişin ve geleceğin gelecek ve modernliğe hizmet gayesi ile seferber edilmesidir. Milliyetçilikle bir toprağın kültürü ya da kültürleri modernlik rüzgarına açılır ve modern olmaktan ziyade modernleştirici olan bir ulusal varlık teşekkül ettirilir. Bu nedenle ulus, modernleşmenin temel edimcisidir (Touraine 2002: 157-158). Gellner, ulusu, bir siyasal sistemin bir kültürle ilişkisi olarak görür. Gellner'e göre ulusal bir kültürün mevcudiyeti ulusu oluşturmaz. Ulusal kültür, okul aracılığı ile ulusal devlet tarafından yaratılır. Yaratılan bu ulusal kültür de toplumsal (ulusal) bilinci yaratır (Touraine 2002: 155). Anderson (1983: 46) modern ulusun bir tahayyül biçimi olarak gelişmesinde baskı teknolojisinin, özellikle "ulusal baskı-dili"nin önemine dikkat çeker. Ulusal bilinç ya da ulusallık tarihsel süreklilik, dinsel-etnik bilinç ve dil yakınlığı üzerine bina olunur (Karpas 2001: 116). Ulusal bilinç belirli mekansal sınırlar üzerindeki topluma ait kolektif bir kimliğin bireye kazandırılmasıdır. Bu bilinçle birey, ait olduğu toplumun davranış kalıpları içinde bir kişilik geliştirerek, kendi toplumunu diğer toplumlardan ayırma yetisi kazanır.

Kültür, tikelci bir karaktere sahiptir. Bir bütünü daha küçük olan parçasının değerler ve pratikler

dizisini ifade eder. Kültür, kendisi ile aynı şeyleri hissetmeyen ya da yapmayan başkalarının aksine bazı kişilerin hissettikleri ve yaptıkları şeylerdir. Kültürlerin meşrulaştırımı evrensel değerlere yapılan gönderme ile mümkündür (Wallerstein 1998: 121). Aynı halka ait olma ya da ulusal bilinç, ortak tarih, köken ve dil anlayışları çerçevesinde billurlaşır. Bu bilinç, yönetilenleri birbirlerine karşı sorumluluk bilincinde olan tek bir kamunun vatandaşlarına dönüştürür. Ulus veya milli ruh, hukuki bir teşkilatlanmaya sahip bir devleti kültürel öz ile şekillendirir (Habermas 2002: 21). Siyasi terminolojide "ulus" ile "devlet halkı" aynı şeyi ifade ederler. Fakat hukuksal terminolojinin ötesinde ulus, ortak köken, en azından ortak dil, kültür ve tarih ile şekillenmiş siyasi bir topluluğu ifade eder. Devlet halkının ulusa dönüşmesi kendine özgü yaşam tarzının somut yapılaşması ile mümkündür (Habermas 2002: 16).

Dünya tarihinin seyri kültürel türdeşleşmeden ziyade kültürel farklılaşmaya, kültürel derinleşmeye veya kültürel karmaşıklaşmaya doğru olmuştur. Fakat bu merkezkaç süreç hiç de tam bir anarşi ile sonuçlanmamıştır. Söz konusu merkezkaç eğilimler bir güç merkezince düzenlenmiş ve sınırlandırılmışlardır. Modern dünya sisteminde tek ve en güçlü güç merkezini ulus-devlet oluşturmuştur (Wallerstein 1998: 127).

Ulus Devletin gelişmesi açısından Batı ülkeleri ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasında temel bir fark vardır. Ulus-devlet öncelikle Batı Avrupa'da gelişmiş (Abadan-Unat 2000: 45) ancak daha sonradan Üçüncü Dünya ülkelerinde ulus devletlerin oluşumu Batıya bağımlı olmuştur (Hülür 2000b: 56).

Ulus-devlet, çok ırklı imparatorlukların (Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları gibi) parçalanmaları sırasında tesis edilen ilk modern toplumsal entegrasyon şekillerine, fonksiyonel bir karşılık bulmaya adeta zorlayan tarihsel gelişmelere bir yanıtı. Batılı anlamda ulus-devletlerin ya da milletlerin ortaya çıkışları resmi tarih yazımcılığının görmek istediği tarihlerden çok sonralarına rastlar (Koçdemir 2002: 135-136). Üstelik bugün hala dünyanın bir çok bölgesinde milliyetçiliğe dayalı bir ulus inşa etme amacı güçlü bir eğilim olarak sürdürülmektedir (Miller 1994: 26-27).

Weber'e göre devlet; toprak, millet ve meşru güç kullanımı ile tarif edilir. Milli devlet meşruiyetini din, dil ve etnik mensubiyet gibi ortaklıklardan alır. Milli devlet mensupları farklılık bilincine ve biz duygusuna sahiptirler. Milli devlet bu bilinci ve duyguyu sürekli yeniden üreten içsel entegrasyon mekanizmalarına sahiptir (Koçdemir 2002: 150-151). Ulus-devletler kendilerini,

birlikte uluslar arası bir sistem oluşturdukları diğer devletlerin fonksiyonları ile tanımlarlar. Ulus-devletin sınırları, ulusal kararlarla değil, anlaşmalarla resmileştirilen bir süreçte diğer devletlerin tanımları ile kesinlik kazanır. Uluslar arası sistem, dünya yüzeyinde bir devlete ait olmayan hiçbir bölgenin kalmayışına ve devletlerin iç işlerinde mutlak egemen oluşları varsayımına dayanır (Wallerstein 1998: 127-128). Ulusal özgürlük, gerektiğinde bağımsızlığını askeri güç ile kanıtlayabilme yetisidir. Bu anlayışta milletler, uluslar arası arenada çıkarlarının takipçisidirler (Habermas 2002: 22).

Her birey hukuki açıdan tek bir devlete bağlıdır. Her devlet çoğunluğu yasal bağlayıcılıklara sahip olan bir dizi kararlar almak zorundadır. Modern devletler resmi dilleri, özgül eğitim programları olan okul sistemleri, kendine has davranış kalıpları ile karakterize olan ordusuyla, aile yapılarıyla, sınırlarından geçişe ait yasalarıyla,...v.s. ile vardılar. Bu alanlarda alınan kararlar, devletin tek tipliliğe eğilimine sebep olurlar. Bu eğilimin daha açık görülüşü, toplumsal gelirin paylaşımında karşımıza çıkar. Kağıt üzerinde tarafsız olan devlet, kullanıma ayrılan paranın sınırlılığı sebebi ile, devletçe desteklenmesi istenen bilimlerde ve sanatlarda bir tercih yapmak zorunda kalır. Bu tercih, yoksa bile bir ulusal kültür oluşumunu netice verir. Yani her devlette belirli bir geçmiş ve mirasın kurumlaştırılması vardır (Wallerstein 1998: 128-129).

Ulus devlet vatandaşlığında iki statü göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki, vatandaşlık hakkına sahip olmadır. İkinci ise, belirli bir kültürle tanımlanmış bir topluma mensubiyettir. Ulus devlet bu noktada eşitlikçi hukuk toplumunun evrenselciliği ile tarihsel ortak kadere sahip bir toplumun yerelliği ikilemini taşır. Eşitlikçi hukuk toplumunun evrenselciliği anlayışı önde tutulduğu müddetçe bu ikilem zararsızdır. Kültürel statü ise, ulus devletin sosyal entegrasyonunda temel bir fonksiyona sahiptir. Bu fonksiyon ifa edilmemiş olsaydı, özellikle gelişme aşamasında demokratik devlet vatandaşlığının yapılandırılması mümkün olmazdı. Ulus devletin kültürel bir temele dayanmaksızın homojenleştirilmesi örneğini Amerika Birleşik devletleri teşkil etmektedir. Burada milliyetçiliğin boşluğu, çoğunluk kültürü içindeki sivil din tarafından doldurulmaktadır (Habermas 2002: 21).

Özetle ulus devletin işlevlerini; vatandaşlarının içte ve dışta güvenliklerini temin etmek sureti ile onlara öngörülebilir bir yaşam ortamı sağlamak, vatandaşlarında mensubiyet şuurunu temelinde bir kimlik oluşumunu ve bu kimliğin muhafazasını sağlamak, demokratik bir karar alma süreci oluşturmak ve vatandaşları arasında etkinlik ve bölüşüm noktasında herkesçe kabul edilebilir bir den-

ge durumunu tesis etme yani sosyal refah ortamını gerçekleştirme (Koçdemir 2002: 152) şeklinde sıralamak mümkündür.

2-KÜRESELLEŞME

Terim olarak küreselleşme, ulus devletler arasındaki sermaye, mal, insan ve fikir akışkanlığının hız ve ölçek olarak artmasıyla zaman ve mekan farkının etkisini kaybetmesidir (Akgün 2003: 57) Yani küreselleşme, yoğunlaşan kapitalist ilişkiler ve artan hıza bağlı olarak, sosyal hayatın "zaman-mekan yakınlığı" çerçevesinde yeniden belirlenmesidir (Aktaran Ercan 2000: 207). Terim en genel anlamda "dünya düzeni" sorununa kavramsal bir giriş ifade eder (Robertson 1999: 89). Baudrillard küreselleşme ile evrenselleşmenin farklılığına işaret eder. Ona göre küreselleşme iletişimin, teknolojinin, turizmin ve piyasaların dünya çapında yayılmasını ifade ederken; evrenselleşme ise değerlerin, özgürlüklerin, kültürlerin ve insan haklarının dünya çapında geçerliliğini gösterir. Küresel oluşun geri döndürülmesinin imkansızlığı gözlemlenirken, evrensel oluş daha ziyade yok olma eğilimindedir. Evrensellik Batı düşüncesinin bir ürünü olarak da görülemez (Baudrillard 2002: 118-123). Aslında küreselleşme, kapitalist birikimin ağırlığının dünya çapında artmasıyla ortaya çıkan bir olgudur. Bu yönüyle hem bir süreçtir hem de aşırı kapitalist yoğunlaşma sebebiyle beliren kriz durumuna karşı geliştirilen bir stratejidir (Ercan 2000: 200).

Küreselleşme olgusu bir süreç olarak; toplumsal kapitalist ilişkilerin tarihi gelişimlerinin belirli bir aşamasını ifade eder. Yani, kapitalist karakterli toplumsal ilişkilerin yoğunluk ve genişlik kazanmasını tanımlar. Küreselleşme sürecinde belirleyici olan değişkenler sermaye birikiminin tarihsel yoğunlaşması, genişlemesi ve merkezileşmesidir (Ercan 2000: 202). Strateji olarak küreselleşme ise; kapitalizmin tarihi sürecinin belirli bir döneminde ortaya çıkan kriz durumunun aşılması, yeni bir birikim sistemine geçilmesi ya da belirli bir sınıfın gelecekte varlığını sürdürmesi veya daha donanımlı olmasını temin eden mekanizmayı ifade eder. Bu anlamda küreselleşme, neo-liberalist ekonomi politika uygulamaları ile belirginlik kazanmaktadır. Neo-liberalist politikalar, kapitalist toplumsal ilişkilerin dünya çapında belirleyici olması noktasındaki stratejileri gösterir. Bu durumda küreselleşme dünya çapında neo-liberalist politikaların belirleyicilik kazandığı bir durumu tanımlar (Aktaran Ercan 2000: 202).

Küreselleşme, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki toplumsal değişimleri ifade eden bir kavramdır. Kavram siyasi boyutta, modernleşme döneminin temel siyasi aktörü olan ulus-devletin rollerine ilişkin değişimleri ifade eder. Bu de-ği-

şimler devleti bir güç merkezi olmaktan çıkarılmış; devlet merkezli yürütülen uluslar arası ilişkileri çoğullaşmış siyasi aktörlerce yürütülen ilişkilere dönüştürmüştür. Bu aktörler ulus ötesi niteliklere sahiptirler. Ekonomik alanda ise kavram, sermayeye ilişkin ulus tabanında geliştirilen tanımlamaların yerlerini küresel sermayeye bırakışını ifade eder. Ekonomik alandaki küreselleşme neo-liberalist politikalarla gelişen serbest pazar anlayışı ile şekillenmektedir. Sermaye ulusal sınırların dışına ekonomi dışı araçlara ihtiyaç duymaksızın ve çok hızlı şekilde çıkabilmekte ve dünyanın her yerinde yatırım imkanına sahip bulunmaktadır. Adem-i merkezileşmiş kitle üretimi yerini esnek uzmanlaşmaya dayalı üretime bırakmıştır. Kültürel boyutta ise kavram; tüketim kültürü ve kitle iletişim araçlarının kültürel homojenleştirici işlevine tekabül etmektedir. Bu bağlamda küreselleşme, ulusa ait kültürel arka planları ihmal etmek suretiyle, dünya insanları arasındaki kültürel sembollerin takasının hızlanmasını ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarına ulaşılabilirlik imkanlarının artışı ile enformasyon tüketimine dayalı bir homojenleşmeye şahit olunmaktadır ki bu durum kültürel küreselleşme ile ifade edilmektedir (Yetim 2002: 130-132).

Kültürdeki küreselleşme ile milliliğin yerini bölgesellikler ve yerellikler almaktadır. Bu bölgeselleşme ve yerelleşme olgusu çoğulculuk olarak takdim edilmektedir. Bu çoğulculuğun sebep olduğu bir bütünleşmeden söz edilmektedir (Tuna 1998: 142). Sahip olunan ulaşım ve iletişim imkanları neticesinde kültürel yayılma artmıştır. Önceki kuşaklara oranla dünyadaki diğerleri hakkında bugün daha çok malumata sahibiz. Kültürel yayılma neticesinde, belirli ulusal devletlerin tarihi yaratımları bakımından giderek daha çok benzeştiklerine şahit oluyoruz. Bu fenomen iki karşıt açıklamaya tabi tutulmaktadır. Bunlardan ilki; tek bir dünyaya giden ve başlangıçta dünyanın çok sayıda ayrı ve ayırıcı vasıflara sahip gruplardan oluştuğu; zamanla etkinlik alanları yavaş yavaş genişlemiş grupların, azar azar birleşmelerine bilim ve teknoloji desteği de eklenince siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tek bir dünyaya doğru yol alınmaya başlanmıştır. Bu süreç tamamlanmamış, fakat gidişatın varacağı yer açık olarak görülmektedir. İkinci açıklama ise, gruplar arasındaki tarihsel farklılıkların yüzeysel olduğu düşüncesine dayanır (Walderstein 1998: 123-124).

Küreselleşme bir taraftan farklı siyasal, ekonomik ve kültürel yapıların kendilerini dünya genelinde etkin kılma imkanı bulması olarak görülürken, bu görüşün karşısındaki bakış açısı küreselleşmeyi, gelişmiş ülkelerin kendilerini ekonomik, sosyal ve fikri olarak az gelişmiş ülkelere empoze etme vasıtası olarak görür. Bu anlamda küreselleşme, Avrupa merkezli bir söylemin

dünyaya yeni bir yapı kazandırma biçimidir (Erkızan 2002: 66-67). Aydınlanmacı dünya görüşünün ve onun temel taşıyıcıları olan bilim ve teknolojinin yayılması ve yerleşmesi sürecini temsil eden küreselleşmenin (Hülür 2000a: 36) kökleri yüzyıllar öncesine kadar gitmektedir. Ancak, daha özel olarak son dönemlerdeki gelişmeleri açıklamak açısından küreselleşme, 1970'li yıllardaki ekonomik buhran döneminde kapitalizmin kar hadlerini yükseltmek için geliştirdiği bir çözüm yoludur. Bu yolda devletin eli ekonomiden çektilmiş, özelleştirme yaygınlaştırılmış, pazar genişletilip liberal ilkelerin ekonomiye hakimiyeti sağlanmıştır. Yani küreselleşme kapitalizmin yeni bir çehresidir. Elektronik ve iletişim sahasındaki gelişmelerle de desteklenen bu süreçle, emek milli sınırlar içinde kalırken uzun süreli sermaye yatırımları da yerlerini kısa süreli borsa yatırımları ve sermaye hareketlerine bırakmışlardır (Kösoğlu 2002: 115-116).

Küreselleşme süreci, düşüncesi ve ideolojisi, Batı modernitesinin farklılıkları ötekileştirme, dolaısıyla modern benliğin evrensel ve ayrıcalıklı bir kategori olarak öne çıkarılmasını içerir. Yine küreselleşme, ulus-devletin evrenselleştirilmesini de mündemiçtir. Gerçekte küreselleşme süreci, kapitalist üretim tarzı, devlet sistemi ve modernite arasındaki zamansal ve mekansal eklemlemeyi tanımlar. Bu eklemleme karşılıklı etkileşim esasına dayalıdır. Buradaki etkileşimi açıklayabilmek için küreselleşme kavramının üretim biçimi kadar kimlik/farklılık sorununa da dayanırılması zorunludur (Keyman 2002: 52-53).

Modern dünya sisteminin ekonomik gerçekliği kapitalist bir dünya sistemidir. Sermaye birikimi esasına dayanan bu sistem dünya bazında bir işbirliği tesis etmiştir. Tesis edilen bu işbirliği ve işbölümü dünya çapındaki meta, insan ve sermaye v.b. akışlar temeline dayanır. Bu akışlar devlet sınırlarının geçirgenliğini gerektirir. Yine bu akışlar ulusal kültürlerin farklılıklarını aşındırır. Fakat bu süreç de sorunsuz değildir. Akış sürecine katılan insanların sosyal statüleri önemlidir. Bu süreçte mesleğinin zirvesinde olanlar ve zengin ülkelerden fakir ülkelere gidenler ne asimile olurlar ne de asimile edilmek isterler. Konuk hükmünde olduklarından gittikleri yerlerde kültürel olarak soyutlanmış mekanlarda ikamet ederler. Kendileri dünya sisteminin veya başat grupların kültürlerinin taşıyıcısıdır. Asıl sorun ise meslek ölçeğinin alt ucunu temsil edenlerin akış sürecine katılmalarında görülür. Bunlar sürekli kalmak için göçerler. Genelde fakir ülkelere zengin ülkelere giderler. Gittikleri ülkenin kültürünü reddettiklerinde asimile olmaya zorlanırlar. Gittikleri ülkenin kültürüne dahil olmak istediklerinde ise, reddedilirler. Her halükarda azınlık haline gelirler. Dolayısıyla küreselleşme süreci azınlık sayısını her geçen gün artırmakta

dır. Ulus-devletler içinde farklı etnik gruplaşma ve azınlıklaşma yayılmaktadır (Wallerstein 1998: 129-131).

Bu bağlamda düşünüldüğünde, Francis Fukuyama'nın çatışma odaklı sistemlerin ortadan kalkması veya gözden düşürülmüş olması ile varılmış olduğunu düşündüğü uzlaşının - ki bu uzlaşım ortamı ile tarihin, büyük ideolojik ve siyasal tartışmaların sonunun geldiği düşünülür- bir yanılı olduğuna hükmedilebilir. Bugün çatışmalar küresel bir boyut kazanmış durumdadırlar. Bu küresel çatışma ortamında taraflardan birisini, kendini evrenselci şekilde tanımlayan ve kendi teknikleri ve teknik başarıları adına hayvansal ve bitkisel türlerle birlikte kültürleri ve ulusları da yıkan Batı hegemonyası vardır. Bu tarafın karşısında, saldırganlık, kin, ırkçılıkla beslenen bir farklılıkla temsil edilen karşı Batıcılık vardır. Batının askeri ve teknik üstünlüğünün akılla özdeşleştirilmesi, rakiplerinin akıl dışı ve geleneklerle özdeşleştirilmesi bir hata olarak karşımıza çıkıyor. Zira Batı, içinde, evrensel değerleri küçümseyen ve öbürünün reddi olan milliyetçiliği barındırır. Bugün batı Avrupa ve kuzey Amerika ülkelerinden pek çoğu toplumsal açıklığa, ülkelere göçmen gelişine ve Avrupa ve dünya temelinde şekillenen, ülkeleri içine alan kümelenmelere ülkelerinin dahil edilmesine karşı çıkan milliyetçi, toplumsal ve siyasal tepkilerle karşı karşıyadırlar. Bu noktadaki bir diğer hakikat ise küresel ya da dünya çapında oldukları iddiasına sahip olan şirketlerin ya da kültürlerin çoğunun Amerikan özelliklere sahip olmalarıdır. Bu sebeple bir iktidar veya hegemonyanın ögesi konumdadırlar (Touraine 2002: 355-356).

Diğer taraftan çok uluslu şirketler ya da onların dönüşmüş şekilleri olan ulus-ötesi şirketlerin üretimlerinin dünya bazındaki üretimlerinin yurt içi hasılaya oranları abartılmaktadır. Bu oranlar 1970'li yıllarda %4,5 iken, 1990'lı yıllarda %6,8 olmuştur. Burada bir artıştan söz etmek mümkünken; bu artışın dünya ticaret ve üretimine yön verecek bir oranda olduğunu söylemek mümkün görülmemektedir. Yine bu şirketler üretimlerinin büyük bir bölümünü kendi iç pazarlarında yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu şirketlerin kendi milli düzenlemelerinden ve milli kamu politikalarından bağımsız olduklarını iddia etmek güçtür (Kösoğlu 2002: 119). Çok uluslu şirketlerin birçoğu üretim ve satış faaliyetlerini birçok ülkede yapsa da, ulusal tabanlarına bağlı kalmaktadırlar. Bu noktada Alman ve Japon şirketlerinin ulusal sadakatleri dikkat çekicidir (Aktaran Öke 1997: 63). Sonuçta görünen odur ki; modernitenin küreselleşmesinde "ulus-devlet sistemi" temel bir rol oynamaktadır. Bazılarının iddia ettikleri gibi modernite çözümlü postmodern bir döneme geçilmemekte, aksine modernite küreselleşmektedir. Bu anlamda modernitenin temel bir niteliği

olan "zaman ve mekanın ayrışması" küreselleşmeyle birlikte pekişmektedir. Toplumsal etkinliğin küreselleşmesi ulus-devletlerin aracılık ettiği dünya çapındaki bağları artırmaktadır (Giddens 1991: 21, 27).

3-KÜRESELLEŞMENİN ULUS-DEVLET AÇISINDAN SONUÇLARI

Ulus-devlet toplumdaki modernleşmenin soyutluklarını yakalayıp, geçmişinden koparılmış bir milletin, ulus bilinci altında, daha bir rasyonelliğe ve gelişmişliğe sahip bir yaşam biçimi içerisine yeniden yerleştirilmesini olanaklı kılan siyasal bir iletişim ortamı tesis etmede başarılı olmuştur. Fakat bugün ulus-devletler içeriden çok kültürlülüğün getirdiği sorunlar; dışarıdan küreselleşmenin sonuçları karşısında bir tehdit altındadır (Robertson 1999: 163-179). Bugün ulus-devletin hem devlet vatandaşlığı statüsü hem de kültür mensubiyeti statüsünün işlevsel değeri sorgulanmaktadır (Habermas 2002: 25). Gerçekten de küreselleşme ile birlikte, kültürel çözümlerdeki modern-geleneksel ayrımında temellenen ulus ölçekli toplumsal yapılanma terk edilme eğilimi göstermekte, ulus ötesi aktörlerle, mikro ölçekli yerel oluşumlar arası ilişkilenecekleri yeni anlayışlar ve örgütlenmeler hakimiyet kazanmaya başlamışlardır (Yetim 2002: 132). İletişimde, ekonomik üretim ve parasal kaynaklarda, teknoloji ve silah transferinde, ekolojik ve askeri risklerdeki küreselleşme olgusu, insanları bir ulus-devlet çerçevesi içinde çözülemeyecek sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorunlar ulus-devlet egemenliğinde bir boşluk oluşturmuş, bu boşluğun büyüme eğilimi siyasi açıdan medeni hakları kullanmanın uluslarüstü yapılandırılmasını ve kurumsallaştırılmasını gerektirmiştir (Habermas 2002: 14-15).

Modernist siyasal yapı; sınır esaslı devletlerin önceliği; hayat kalitesini yükselten teknolojik yenilikleri de içeren devletler arası siyasal ilişkilerin laikleşmesi; Batılı olmayan dünya üzerinde Batının küreselleştirici misyonu, fikirleri ve kanaatleri üzerine temellenmiştir. Bugün devlet özellikle aşırı modern askeri teknolojilere sahip olarak varlığını devam ettirmekte ve çatışma hallerinde düzeni koruyuculuk vazifesini ifaya devam etmektedir. Fakat küreselleşme sürecinden o da nasiplenmekte, devlet de giderek küreselleşmekte ve uluslararasılaşmaktadır. Bu süreçte devletin politik yönelişi kendi topraklarının dışına kaymakta ve devlet uluslar aşırı bölgesel ve küresel piyasaya güçlerinin yararına ve onlardan gelen talepler doğrultusunda hareket eden bir aygıt durumuna düşmektedir. Söz konusu piyasa güçleri ise çok-uluslu şirketler, bankalar, para tacirleri v.s.dir (Falk 2002: 51-52). Ekonominin ulusallık özelliğini yitirmesi ile ulus-devlet, ulusal ekonomik politika, vergilendirilebilir kazanç ve oluşturu-

ruhan üretim koşulları üzerindeki egemenliğini gittikçe kaybetmektedir. Artık küresel düzeyde yatırımlara karar veren şirketlerin ulusal devletlerce denetlenmesi gittikçe zorlaşmıştır (Haber-mas 2002: 30-31).

Ulus egemenliğin temel göstergelerinden birisi, ulus devletlerin para basma ve paranın değerini tespit etme gücüne sahip oluşlarıdır. Bilgi devrimi ile, yani bilginin yüksek derecede bir akışkanlık kazanması ile ulusal sınırlar aşındırıldığı gibi ulus-devletler paralarının değerlerini tespit edebilme güçlerini de kaybetmişlerdir. Yeni uluslar arası finans sistemi teknoloji tarafından tesis edilmiştir. Bu aşamada ekonominin zihinselleşmesi olgusu ile karşılaşırız ki bu olgu, ekonomik ürünün bilgiden oluşmasını ifade etmektedir. Bu durumda ekonomiyi tanımlayan terimler geçerliliklerini yitirmişlerdir. Ulus-devlet zihinsel sermayeyi ve zihinsel emeği ölçmede başarısız olmuştur. Bu finans sisteminin oluşumunda politikacıların,iktisatçıların, merkez bankasının veya maliye bakanının yönlendirmesinin etkisi minimal düzeydedir. Mali araçlar ticareti ile sınırlı olmayan evrensel bir Pazar teşekkül etmiştir. Dünya ekonomisi ulusal ekonomiler toplamı olmayı aşmıştır. Dünya çapındaki ulaşım ve elektronik alt yapıda şahit olunan gelişmeler, evrensel ekonominin temel dinamikleri olmuşlardır. Üretim ve ticaret uluslar-ötesi bir yapı kazanmıştır. Üretim ve ticaretteki bu yapılanma ulus-devletlerin üretim ve ticaret faaliyetlerini denetim altında tutmalarını imkansız kılmıştır (Wriston 1993: 13-17).

Finansın uluslararası bir nitelik kazanması ile devlet merkezli bir ekonomi politik anlayışının ve uygulayışının iflas ettiği doğrudur. Fakat bu, devletin yok olduğu manasına gelmemektedir. Dombrowski'ye göre, Ulus-devlet sermaye hareketlerini yönlendiren önemli bir ünite olma durumunu hala muhafaza etmektedir. Felice'ye göre ise, Özellikle küresel ekonomi politiğin insani yüzünün ortaya konulmasında ulus devlete duyulan ihtiyaç açıktır (Aktaran Öke 1997: 64). Yine optimum demokratik bir iradenin oluşumu da ancak milli devletlerin varlığı ile mümkün görülmektedir (Koçdemir 2002: 143). Gelinek noktada küresel ekonomi politiğin işleyişi kamu, özel, devlet, devlet dışı-ulusal ve uluslar arasında kurumlar arasında kolektif bir nitelik kazanmıştır. Bu niteliksel durumda ulus-devlet yine merkezi bir öneme sahip bulunmaktadır. Hirst ve Thomson'un ifadeleri ile ulus-devlet söz konusu kolektif yönetim sisteminin birlikteliğini sağlayan "eklem yerleri" hükmündedir (Aktaran Öke 1997: 65).

Diğer taraftan teknolojik bilginin daha önceden ona sahip olmayan insanlar arasında yaygınlık kazanması, mevcut güç yapılarının değişmesine

yol açmıştır. İnsanların bilginin yaygınlaşması neticesinde başka ülkelerdeki değişik yaşam biçimlerine vakıf olmaları, resmi siyasal yapılarındaki doktrinlerin geçerliliğini, liderlerinin inandırıcılıklarını ve rejimlerini sorgulamalarına neden olmaktadır. Bilginin bir merkezden idare edilemez özelliği merkezi iktidarların merkeziliklerini olumsuz etkilemektedir (Wriston 1993: 8-13). Gelişmiş iletişim ve bilgi sistemleri, yerel kültürel oluşumları ulusal kültüre eklemleme noktasında önemli vazifeler gördüğü gibi, ulusun uluslar arası ortam ile bağlantısına da imkan vermiştir. Böylece iletişim ve bilgi ağları ulus kimliğinin güçlenmesine katkıda bulunmanın yanında uluslar arası teknoloji, pazar ve iletişim alanlarının tanınmasıyla gelen çok kültürlülüğün ulus kimliği açısından yıpratıcı etkisini de beraberinde getirmiştir (Önür 2001: 27).

Yine bilgi teknolojisindeki gelişmeler, ulusal çıkarların savaş yaparak elde edilmesi ayrıcalığını ulus-devletlerin elinden almıştır. Zira bilgi teknolojisi savaşa ait sınırları ifşasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca savaşın gerçek acılarını gözler önüne sermekle savaşın meşruluğunun sorgulanmasına fırsat vermektedir (Wriston 1993: 17-19). Burada ifade edilmesi gereken bir nokta ise; bilim ve teknolojiye gelişmelerin ifade edilen yönleri itibari ile ulus-devletleri olumsuz etkilemeleri söz konusu iken; aynı zamanda ulus devletlere kendi kültürel ve ekonomik varlıklarını ifade etmek imkanlarını sunmuş olmalarıdır. Bu yolla milli kültürlerin canlanıp, dinamiklerini küresel bazda harekete geçirme ve küresel ortamda kendisini ifade etme olanaklarına kavuştukları da bir gerçektir (Erbay 1998: 149).

Küreselleşmenin ulus-devletleri etkilediği bir diğer durum, küreselleşme ile ulus-üstü ve ulus-altı bölgeselciliklerdeki artışta gözlemlenmektedir. Nitekim bugün Avrupa Birliği, iç pazar ötesi bir talebi temsil etmektedir. Çoğul Avrupalılara sahip olarak yönetsel, hukuksal, siyasal ve kültürel bir bütünlüğün oluşması sürecinin görünümünü arz etmektedir (Kömeçoğlu 2002: 20-21). Diğer taraftan küresel düzeyde hükümlerlik doktrininin iç politika tatbikatına uygulayışının bir yansıması ile ilişkili daha dar bir fiili muhteva ise; devleti aşağıdan ve içeriden zorlayan, etnik ve dini eğilimli kimlik politikalarının yükselişidir. Bu durum devletin otorite ve meşruiyetini tehdit etmektedir. "Kendi kaderini kendin belirle" ilkesiyle hareket eden ayrılıkçı dini ve etnik oluşumlar devletin birleşik tek aktör olarak içte ve dışta algılanışını ve gerçekliğini tehlikeye sokmaktadır (Falk 2002: 56). Ulus-devletin uluslar arası iletişim ve bilgi ağlarına bağlanmasıyla, ulus-altı, yerel güçler uluslar arası sahada kendilerini ifade etme, şuurulanma ve şuurlandırma imkanlarına kavuşmuşlardır (Önür 2001: 28). Bilim ve teknolojiye gelişmeler bir yönüyle küresel bütün-

leşmeyi destekler görülürken, diğer taraftan yerelliklere sunduğu imkanlar dolayısıyla toplumsal çöküşler ve parçalanmalara zemin hazırlamaktadırlar. Yani her süreç gibi küreselleşme süreci de kendi içinde zıddı süreçlerin tohumlarını taşıyor görünmektedir (Erbay 1998: 150). Küreselleşme olgusunun dünya çapında yeni farklılıklar oluşturmadan gelişmesi düşünülemez. Bu durum farklılık-parçalanma ve homojenleşme-bütünleşme oluşumlarının eş zamanlı olarak etkinliklerde bulunmasıyla ilişkilidir. Bu anlamda dünyanın her yerine yayılmış yerellikler ile küresel güçler arası ilişkiler ve küresellik vasfına sahip oluşumlar arası ilişkilerin artması süreçteki temel değişkenler olmuştur (Ercan 2000: 207).

SONUÇ

Ulus-devlet temel işlevlerini yerine getirme noktasında bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Ulus-devlet bir taraftan enternasyonal, transnasyonal ve supranasyonal diye ifade edebileceğimiz örgütlenmeler aracılığı ile üstten; diğer taraftan sivil toplum örgütleri, uluslar arası şirketler v.s. örgütler tarafından alttan dönüştürülmektedir. Fakat bu değişim ve dönüşümü abartılı bir yoruma tabi tutarak, milli devletlerin sonunun gelişi olarak yorumlamak yanlıştır. Küreselleşmenin milli sınırları yıpratıcı etkisi kadar yeni sınırlar tesis edici oluşunu gözden kaçırmamak gereklidir. Bu noktada ulus-devletlerin yok oluşlarından değil, bir yönetim aygıtı olarak fonksiyonlarındaki değişimlerden söz etmek daha doğru olacaktır. Gelineen noktada ulus-devlet sosyal ve güvenlik gibi bazı sahalardaki birtakım fonksiyonlarını ulus içi ve ulus dışı örgütlerle paylaşmak durumunda kalmıştır. Fakat mensubiyet bilinci oluşturma, dil, din ve köken gibi meşruluk temellerinin sürekliliğini sağlayacak alanlardaki işlevlerini hala tek başına ifa etmektedir. Yeni dönemle gelen aidiyet duygusunun yitirilmesi merkezli kimliksizleşme sorununun sebep olduğu ve olmakta devam ettiği sosyal çözülmenin, milli devlet dışı bir oluşumla çözülmesi de mümkün görülmemektedir. Kültürel küreselleşme noktasından olaya bakılacak olursa; kültürlerin birçok etkileşim sonucu şekillendiğini göz önüne alarak, küreselleşmenin kültürel aynileşme noktasında bir sonuca götürmesi mümkün görülmemektedir. Ancak benzeşmelerin artacağını söylemek mümkündür. Ayrıca milli devletleri yıpratma yönündeki oluşumların arkasındaki güç odaklarının daha dikkatli bir incelemesi zaruri görülmektedir. Bu bağlamda küresel veya evrensel olarak takdim edilen kültürlerin gerçekten küresel mi; yoksa belli bir yerelliğin ve bölgeselliğin izlerini mi taşıdıkları sorgulanmalıdır.

KAYNAKLAR

Abadan-Unat N (2000) Küreselleşme, Göç ve

- Toplumsal Değişme, Fulya Atacan ve ark (der), Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Bağlam Yayınları, İstanbul, ss. 41-56.
- Akgün B (2003) Küreselleşme, Sanal Siyaset ve E-Demokrasi, M. Akif Çukurçayır (der), Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, Çizgi Kitabevi Yayını, Konya.
- Anderson B (1983) *Imagined Communities*, Verso, London.
- Baudrillard J (2002) *Tam Ekran*, Bahadır Gülmez (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Erbay Y (1998) *Kavram Olarak Küreselleşme*, Milli Kültürler ve Küreselleşme (Prof. Dr. Erol Güngör Hatırasına), Türk Yurdu Yayınları, Konya, ss. 145-153.
- Ercan F (2000) *Küreselleşme Sürecindeki Yerellikler: Homojenleşme ve Farklılaşma/Güç ve Eşitsizlik İlişkileri Üzerine*, Fulya Atacan ve ark (der), Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Bağlam Yayınları İstanbul, 2000, ss.195-234.
- Erkızan HN (2002) *Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine*, Doğu Batı, 5 (18), 65-79.
- Habermas J (2002) "Öteki" Olmak ve "Öteki"yle Yaşamak, İlknur Aka (çev),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Giddens A (1991) *Modernity and Self-Identity*, Polity Press, Cambridge.
- Hülür H (2000a) *Küreselleşme ve Toplumbilimsel Kuramlaştırma Sorunu*, Selçuk İletişim, 1 (2), 27-36.
- Hülür H (2000b) *Transformation and Image: Formation of Ethnic Identity Within the Processes of Mass Mobilization*, Selçuk İletişim, 1 (2), 53-62.
- Karpat KH (2001) *Ortadoğu'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Recep Boztemur (çev), İmge Yayını, Ankara.
- Keyman EF (2002) *Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak*; 11Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı, Doğu Batı, 5 (18), 27-53.
- Koçdemir K (2002), *Küreselleşme*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Korkut T (1998) *Batı Yayılmacılığı, Küreselleşme ve Son Lokmalar: Milli Ahlak Meselesi*, Milli Kültürler ve Küreselleşme, (Prof. Dr. Erol Güngör Hatırasına), Türk Yurdu Yayınları, Konya, ss. 137-144.
- Kömeçoğlu U (2002) *Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik*, Doğu Batı, 5 (18), 9-25.
- Kösoğlu N (2002) *Küreselleşme ve Milli Hayat*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Miller LH (1994) *Global Order. Values and Powers in International Politics*, Westview Press, Oxford.
- Öke (2002) *Küresel Ekonomi Politik*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Önür N (2001) *Küreselleşme, Ulus Devlet ve Değişen Ulusal Kimliklerde Medyanın Rolü*, Sosyoloji Derg, 8-9, Ege Üniversitesi Edebiyat

Küreselleşme ve Ulus-Devlet (74-81)

Fakültesi Yayını, 20-34.

Richard F (2002) Yırtıcı Küreselleşme, Ali Çak-
su (çev), Küre Yayınları, İstanbul.

Robertson R (1999) Küreselleşme Ü. Hüsrev
Yolsal (çev), Bilim ve Sanat Yayını, Ankara.

Touraine A (2002) Moderliğin Eleştirisi, Hülya
tufan (çev), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Wallerstein I (1998) Ulusal ve Evrensel, Antony

D. King (der), Kültür, Küreselleşme ve Dünya
Sistemi, Çev. Gülcan Seçkin- Ü. Hüsrev Yolsal
(çev), Bilim ve Sanat Yayını, Ankara.

Wriston WB (1993) Ulusal Egemenliğin Sonu,
Mehmet Harmancı (çev), İstanbul.

Yetim, N (2002) Küresel Üretim Yapılanmasına
Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?, Doğu Batı, 5

(18), 129-140. ■